

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ЯК НЕ ПОРУШУВАТИ АКАДЕМІЧНУ ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Законодавство України щодо використання ШІ в академічних текстах

Згідно п. 6 ст. 8 Проєкту ЗУ “Про академічну доброчесність” Особа не може вважатися автором академічного твору (частини академічного твору), якщо він сформований (згенерований) за запитом особи комп’ютерною програмою в автоматичному режимі.

Використання згенерованих частин допускається, але:

- це має бути зазначено у творі,
- необхідно вказати методику або назву/опис використаної програми.

Санкції:

- Відкликання твору.
- Для викладачів і науковців:
 - позбавлення ступеня або звання,
 - звільнення з роботи.
- Для здобувачів:
 - відрахування з закладу освіти.

(Проєкт Закону про академічну доброчесність
№10392 від 08.01.2024)

Академічним плагіатом також є оприлюднення як результатів власної академічної діяльності текстів та/або результатів, сформованих (згенерованих) комп’ютерною програмою в автоматичному режимі, якщо цей факт не зазначено в академічному творі чи супровідних матеріалах до нього (ст. 24 Проєкту ЗУ).

Штучний інтелект дозволено використовувати, але тільки з чітким зазначенням цього факту в роботі. Інакше – це академічний плагіат.

Що таке академічна добročесність в епоху ШІ?

Чесність і прозорість

Оригінальність
і
авторство

Відповідальність за
результати

Повага до
інтелектуальної
власності

Політика доброчесності в Університеті Ушинського

Використання ІІІ у навчанні та науці

не є порушенням, якщо воно відкрите, етичне та усвідомлене.

Забороняється автоматичне копіювання

результатів ІІІ без посилань або перевірки.

Впроваджуються ІІІ-декларації

– короткі описи, де автор зазначає, чи використовував ІІІ у своїй роботі.

ШІ у закладах освіти

Відповідальність закладів освіти

- Сприяти розвитку критичного мислення у здобувачів освіти при використанні ШІ.
- Перевіряти й верифікувати роботи здобувачів освіти на наявність непрозорого використання генеративного ШІ.
- Розвивати власну цифрову грамотність і бути прикладом відповідального використання ШІ.

Роль викладачів і дослідників

- Забезпечення інформування усіх учасників освітнього процесу про ризики та переваги ШІ.
- Надання доступу до ліцензованих/надійних інструментів ШІ.
- Формування етичного кодексу використання ШІ у навчанні у дослідженнях.

Роль здобувачів вищої освіти

- Відкрито вказувати про використання ШІ у своїх роботах (де і як застосовувався).
- Уникати фальсифікаційного або подання згенерованого ШІ контенту як власного.
- Формувати усвідомлене ставлення до ШІ як інструменту підтримки, а не заміни мислення.

Аналіз джерел, пов'язаних з використанням технологій ШІ в освітній сфері дозволив виділити ряд тенденцій

Неоднозначність у питаннях порушення академічної доброчесності

Технології штучного інтелекту та освіта – нероздільні

Нейронні мережі – складна технологія, специфіка і механізм роботи якої незрозуміла звичайним користувачам, проте легка і доступна для використання у різних сферах людської діяльності

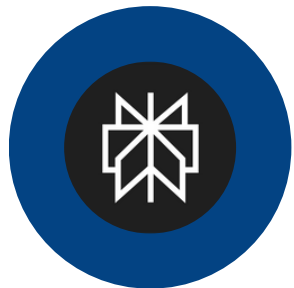
Академічна доброчесність і технології штучного інтелекту відносно нові явища, які активного розвитку в Україні зазнали впродовж кількох десятиків років, вони продовжують динамічно розвиватись як окремі напрямки, і суспільство України тільки рухається до прийняття цих напрямків.

Загрози академічній доброчесності

- Плагіат і некоректне використання ШІ-генерованих текстів без посилання.
- Замінювання власного дослідження автоматизованими відповідями.
- Недостатній контроль і прозорість у використанні інструментів ШІ.
- Етичні питання конфіденційності та авторських прав.

Основні правила академічної доброчесності при роботі з ШІ

- Обов'язкова декларація використання ШІ у наукових роботах.
- Використання ШІ як допоміжного інструменту, а не заміни людського розуму.
- Перевірка якості та достовірності результатів, отриманих за допомогою ШІ.
- Дотримання рекомендацій і політик університету та наукової спільноти щодо ШІ.

У 2025 році основними ризиками при використанні ШІ у науковій діяльності є:

Плагіат

копіювання або
перефразування текстів,
згенерованих ШІ, без
належного посилання.

Авторство

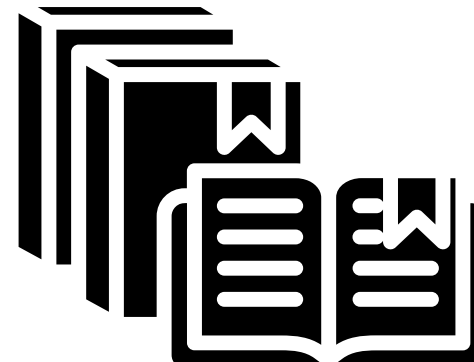
чи може ШІ бути
співавтором?

Відповідь – Ні.

Фальсифікація даних

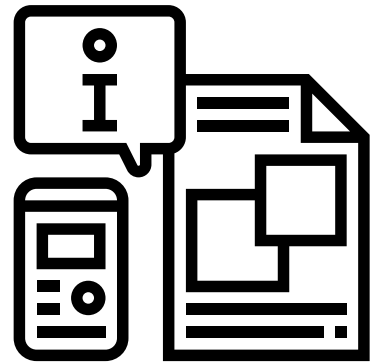
створення "правдоподібних",
але вигаданих результатів.

Непрозорість джерел

використання ШІ без вказівки,
що текст або ідеї були
згенеровані.

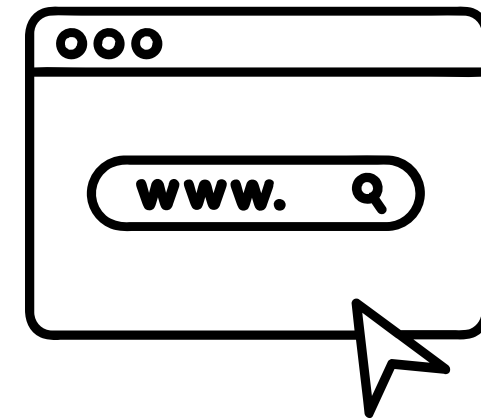
Системи ШІ допомагають:

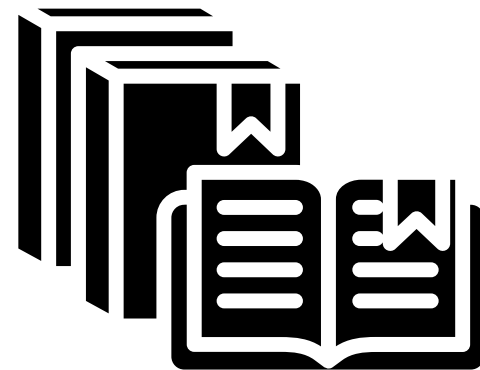
аналізувати
великі масиви
даних

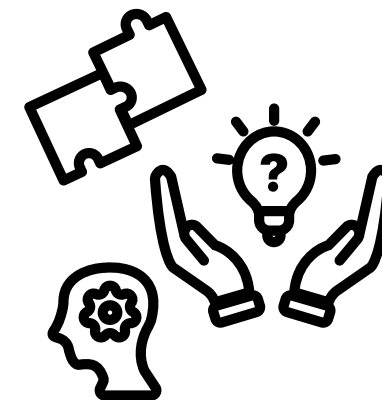
створювати
аналітичні
звіти

оптимізувати
пошук джерел

формулювати
гіпотези

генерувати
тексти,
зображення,
коди тощо

Легітимні способи використання ШІ в науці

АНАЛІЗ ДАНИХ
ТА
СТАТИСТИЧНА
ОБРОБКА

ПОШУК ТА
СИСТЕМАТИЗАЦІЯ
ЛІТЕРАТУРИ

ТЕХНІЧНА
ДОПОМОГА

МОЗКОВИЙ
ШТУРМ

Правило
ШІ як калькулятор
– інструмент
обчислення, а не
джерело
висновків.

Правило
Завжди
перевіряйте
первинні джерела.
ШІ може
"галюцинувати"
вигадані статті.

Правило
ШІ як редактор, а
не автор.

Правило
Критично
оцінюйте всі
пропозиції ШІ.

Проблема авторства та відповідальності

Питання

Чи може ШІ бути співавтором?

Ні. Наукова доброчесність вимагає, щоб авторство належало лише тим, хто зробив суттєвий інтелектуальний внесок і несе відповідальність за зміст роботи.

Наслідок

Якщо робота містить помилкові або сфабриковані дані, згенеровані ШІ, відповідальність за це несе лише дослідник.

Галюцинації ШІ

Генеративні моделі можуть створювати неіснуючі джерела (фіктивні посилання, цитати) або неправильно інтерпретувати реальні дані.

Ризик

Сліпе використання таких даних або посилань – це фабрикація та підрив достовірності дослідження.

ЯК ВИКОРИСТОВУВАТИ ШІ ДОБРОЧЕСНО:

- ✓ прозорість;
- ✓ критичне осмислення;
- ✓ авторство;
- ✓ посилання на використані джерела;
- ✓ використання для розвитку, а не для обману.

Приклади етичного використання ШІ

Генерація ідей
для плану статті
чи тез

Перевірка тексту
на граматичні
помилки чи
стилістичні огріхи

Аналіз джерел за
ключовими
словами

Допомога у
створенні
графіків, таблиць,
презентацій

Але...

Не можна передавати ШІ написання
наукових результатів, експериментів чи
висновків

Не можна створювати «автоматично»
кандидатські, магістерські тексти тощо

Плагіат нового покоління

Не просто копіювання тексту, а генерація унікального, але не оригінального за змістом тексту на основі тренувальних даних без їх визнання.

Проблема: Як цитувати ідею, яку сформулював ШІ, але яка базується на роботах десятків інших учених?

Непрозорість методології

Якщо ви використовували ШІ для аналізу даних або написання розділу, але не вказали це, ви порушуєте принцип відкритості.

Проблема: Неможливість відтворити дослідження.

Вигадування фактів (Hallucinations)

ШІ може з впевненістю генерувати неправдиві дані, неіснуючі джерела та хибні цитати.

Проблема: Сліпа віра в результат роботи алгоритму. Фінальна відповідальність за факти лежить на авторі.

Ерозія інтелектуального внеску

Якщо ключові ідеї, структура та висновки роботи згенеровані ШІ, де в цьому процесі знаходиться інтелектуальний внесок дослідника?

Практичне використання ШІ без порушень

Етичне використання (Дозволено)	Потенційне порушення (Заборонено)
Організація літератури (сортування, анотування)	Генерація всього огляду літератури "з нуля"
Покращення мови (переклад, граматичне виправлення, підвищення читабельності)	Генерація всього тексту роботи, що приховує брак власного внеску
Генерація ідей (мозковий штурм, пропозиція структури)	Привласнення собі згенерованої ШІ гіпотези чи висновків
Аналіз великих масивів даних (статистичні моделі, розпізнавання патернів)	Фабрикація даних або сліпе прийняття необґрунтованих результатів аналізу
Створення чорнових варіантів тексту, які потім суттєво переробляються та доповнюються автором із посиланням на використання ШІ	Подання непереробленого ШІ-тексту як кінцевого варіанту роботи

ДОЗВОЛЕНО

Дослідження ШІ та **написане людиною** = оригінальне, створене людиною.

Написано і відредаговано людиною = оригінал, створений людиною.

Написано людиною і перекладено за допомогою Grammarly або аналогічних систем = оригінал, створений людиною.

Текст написаний людиною і злегка відредагований за допомогою ШІ

=
результати залежать від редагування, виконаного ШІ

ЗАБОРОНЕНО

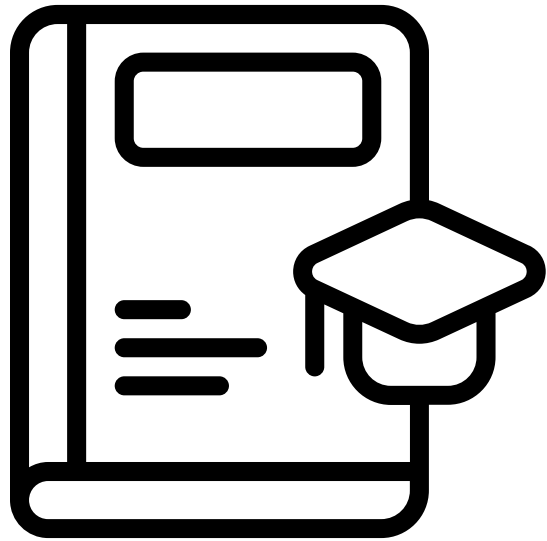
Згенерований ШІ та **не відредагований** = текст, згенерований ШІ.

Згенерований ШІ та **відредагований** людиною = текст, згенерований ШІ.

Написано людиною і **значно відредагований** ШІ = текст, згенерований ШІ.

Написано ШІ, написано людиною і **значною мірою відредаговано** ШІ = текст, згенерований ШІ.

Вимоги до користуванням контенту, згенерованим ШІ

Зазначаємо авторство ШІ.

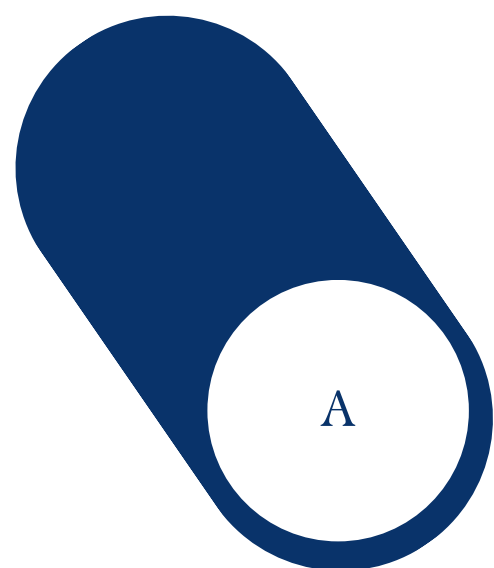
Перевіряємо дані.

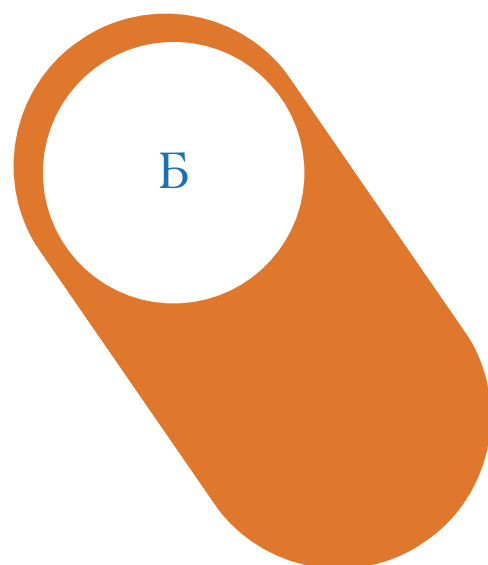
У вступі роботи вказуємо використання ШІ.

- чітко вказати використання інструментів ШІ в методологічній частині свого дослідження та посилання на відповідний контент створений ШІ;
- дотримуватися відповідних вимог конфіденційності та отримати необхідні згоди під час використання інструментів штучного інтелекту у зв'язку зі збором, зберіганням або обробкою даних;
- розуміти, що ШІ може піддаватися ризику упередженості та вживати заходів для його усунення, забезпечуючи вірогідність і неупередженість результатів досліджень;
- використовуючи інструменти ШІ або включаючи створений ШІ контент у дослідження, поважати права інтелектуальної власності та дотримуватися законів про авторське право.

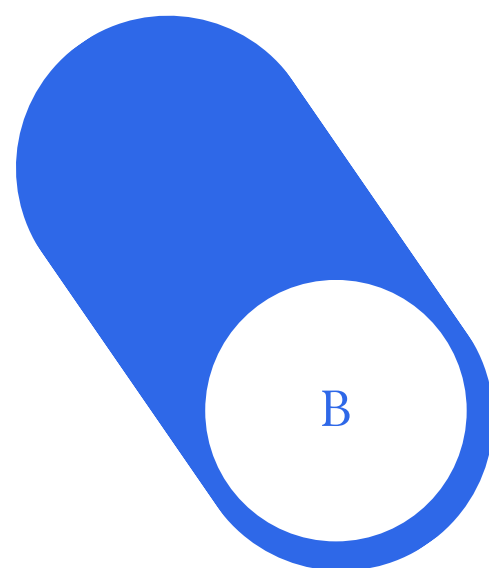
Позначення використання ГШІ за таким алгоритмом:

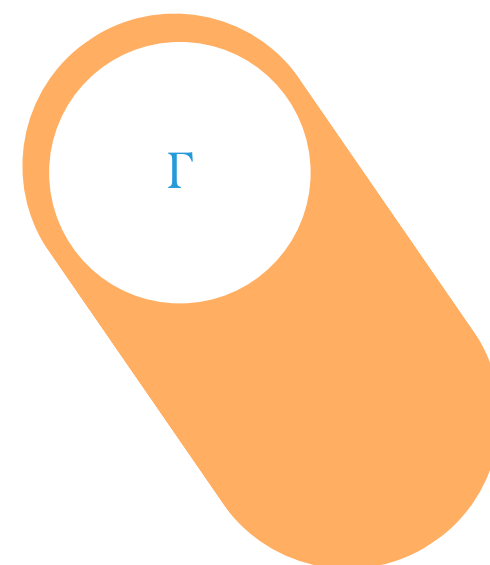
назва
інструменту
ГШІ;

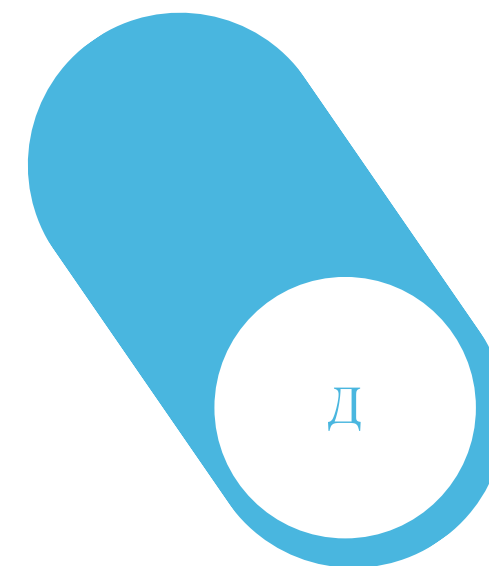
дата запиту й
отримання
результату
генерування (якщо
це одна й та сама
дата, вказується
один раз);

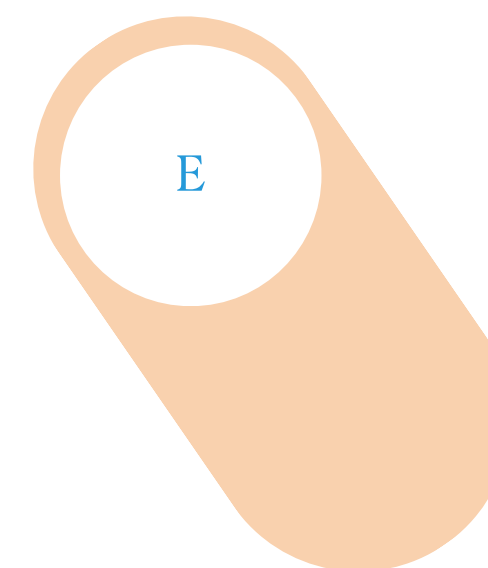
текст запиту;

тип
отриманого
результату
(наприклад:
текст, код, ідеї,
зображення
тощо);

короткий опис
того, як саме
був
використаний
результат
генерації в
роботі;

покликання на
інструмент
ГШІ.

Приклад позначення використання ГШІ

Приклад позначення для робіт чи частин робіт, виконаних українською мовою :

«[ChatGPT (05.11.2025).

Запит : “Опиши політику використання штучного інтелекту для академічної діяльності у закладах вищої освіти України”.

Тип результату : текст.

Використано для формування початкового огляду теми.

<https://chatgpt.com/share/6842b907-ddd0-8002-b4be-b9f48bfb583>]».

Приклад позначення для робіт чи частин робіт, виконаних англійською мовою :

«[ChatGPT (03.11.2025).

Prompt : “Describe the policy of using artificial intelligence for academic activities in Ukrainian higher education institutions”.

Generation result type : text.

Used for : forming an initial overview of the topic.

<https://chatgpt.com/share/6842b8d3-0214-8002-beea-c2ed7b772afa>]».

ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ

Кейс 1: Аспірант і огляд літератури

Проблема: ШІ «вигадав» 15 неіснуючих статей з правдоподібними назвами.

Ситуація: Аспірант використав ChatGPT для створення чернетки огляду літератури на 50 джерел.

Урок: Завжди перевіряйте кожне джерело в оригіналі.

Кейс 2: Професор і редагування

Рішення: Вказав у анотації: «Автор використовував Grammarly для перевірки граматики англійської мови».

Ситуація: Професор, для якого англійська не є рідною, використав ШІ для поліпшення мовного стилю статті.

Урок: Мовна допомога – легітимне використання.

Алгоритм етичного використання ШІ

Крок 1

Запитайте себе

Чи замінює ШІ моє мислення чи допомагає йому?

Чи зможу я захистити цей результат без ШІ?

Чи розумію я, що зробив ШІ?

Крок 2

Перевірте політики

Законодавство України.

Вимоги вашого університету.

Етичні комітети вашої галузі.

Крок 3

Задokumentуйте

Ведіть записи про використання ШІ.

Зберігайте промпти та відповіді.

Готуйтеся до можливих питань рецензентів.

Крок 4

Будьте прозорими

Декларуйте використання.

Не приховуйте внесок ШІ.

Беріть відповідальність за результат.

Для викладачів

- Включайте теми ШІ та академічної доброчесності у курси.
- Обговорюйте реальні кейси зі здобувачами освіти.
- Моделюйте етичне використання особистим прикладом.
- Створюйте завдання, які важко виконати через ШІ (оцінка, аналіз, критика).

Для дослідників

- Вивчайте можливості та обмеження ШІ-інструментів.
- Розробіть власні етичні межі використання.
- Консультуйтеся з колегами у складних ситуаціях.
- Документуйте свій процес роботи.

Принципи етичного використання ІШІ у 2025 році

Практичні правила для дослідників

ПРИНЦИП
ІНСТРУМЕНТУ,
А НЕ АВТОРА

ПРИНЦИП
ПЕРЕВІРКИ ТА
ВЕРИФІКАЦІЇ

ПРИНЦИП
ПОВНОГО
РОЗКРИТТЯ

ПРИНЦИП
ВІДПОВІДАЛЬНОГО
АВТОРСТВА

Ваше завдання, як науковця у 2025 році, полягає в тому, щоб:

Бути майстром,
а не рабом
інструменту.

Забезпечити
прозорість – чітко
вказувати, як, коли і
для чого ви
використовували ШІ.

Зберігати критичне
мислення – саме воно
залишається неповторною
людською цінністю, яку не
замінить жоден алгоритм.

Погляд у майбутнє:

Тенденції та виклики

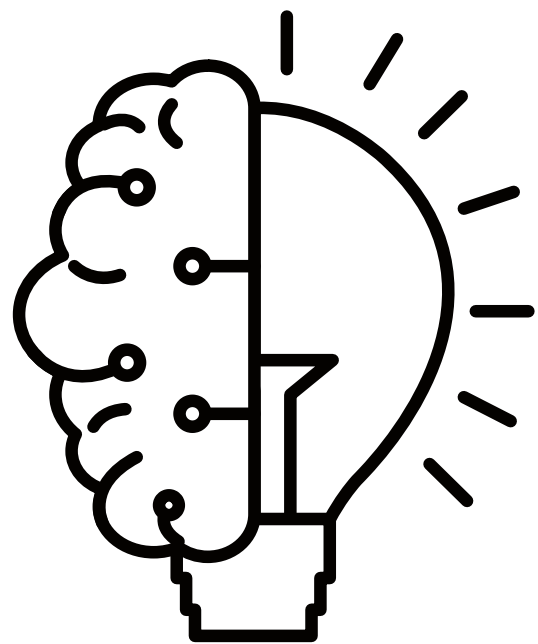
Авторське право
на контент,
згенерований
ШІ.

Детектори ШІ.

Формування
інституційних
політик.

ШІ як
співбесідник.

Штучний інтелект – це потужний інструмент, який може революціонізувати наукову діяльність. Але він залишається саме інструментом, а не заміником дослідника.

Академічна доброчесність у 2025 році **не забороняє** використання ШІ, але вимагає максимальної прозорості.

КОНТАКТИ

library.director@pdpu.edu.ua

<https://library.pdpu.edu.ua/>

м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36